

Oponentský posudek na diplomovou práci Kristýny Horákové „Dílo Bedřicha Václavka z historicko-sociologické perspektivy“, FHS UK, Praha 2015, 100 s.

Kristýna Horáková se v předložené práci věnuje celku života a díla Bedřicha Václavka (1897-1943), českého marxistického literárního kritika a kulturního a politického aktivisty, který ale také přispěl k akademickému studiu lidové kultury a k akademické sociologii literatury. Po nezbytném úvodu tato práce v první kapitole podává shrnutí pojmu sociologie literatury, opřené především o názory Miloslava Petruska z práce *Sociologie a literatura* a z *Velkého sociologického slovníku*. Druhá kapitola „Charakteristika Bedřicha Václavka“ uvádí důležitější Václavkovy spisy a výběrový přehled sekundární literatury. Bohužel chybí kompletní bibliografické odkazy, ačkoli se v kapitole o řadě publikací hovoří poprvé; autorka také nekomentuje pozdější edice Václavkova díla – k čemuž se ještě vrátím.

Více než třetinu obsahu tvoří třetí kapitola, věnovaná Václavkově činnosti spojené s literaturou. Ta je rámcově strukturována chronologicky. Začíná Václavkovým vztahem k proletářské literatuře, potom k Devětsilu, uzavírá jeho teorií krize moderního umění a příklonem k socialistickému realismu a činností v době pobytu v Olomouci. Z kompozičního hlediska dobře jsou začleněny části o Václavkově představě o marxistické teorii umění, o jeho kritické metodě, názorech na vztah umění ke skutečnosti, na divadlo a na masovou kulturu. Neorganicky působí naopak zařazení části o Václavkově vztahu k brněnské sociologické škole (3.8.1.) do podkapitoly o socialistickém realismu.

Čtvrtá kapitola se věnuje Václavkově pojetí lidové slovesnosti, jejího významu v celku literárního vývoje, i speciálnímu výzkumu zlidovělých písní. Kristýna Horáková tuto kapitolu uvede pojmoslovnou diskusí věnovanou vztahům mezi pojmy kultura obecně, kultura lidová, a folklór. Pátá kapitola popisuje Václavkův přechod do ilegality, činnost v ilegální KSČ, zatčení a smrt v nacistickém koncentračním táboře.

Šestá kapitola se věnuje důležitému aspektu Václavkova fenoménu – „druhému životu“, kultuře vzpomínání, nebo konzervativněji termínem Kristýny Horákové „odkazu Bedřicha Václavka“. Kapitola stručně popisuje vznik série vědeckých konferencí Václavkova Olomouc a existenci Kabinetu B. Václavka na Filosofické Fakultě Univerzity Palackého. Je škoda, že nezkoumá alespoň obsah jednotlivých ročníků konference, ani to, zda šlo o pokračování Václavkových snah nebo naopak zaštiťování nesouvisejících aktivit Václavkovým jménem.

Jednostránkový závěr (kapitola 7) hodnotí Václavka jako osobnost, která přispěla podstatným dílem patrně pouze k folkloristickému bádání. Ačkoli přínos k sociologii literatury, estetiky a literární historii je nepopíratelný, jeho hodnotu zmenšuje „doktrinální a ideologické,“ nedostatečně liberální pojetí (s. 76).

Překvapivě ovšem po závěru následuje ještě další kapitola nazvaná „Podrobná biografie Bedřicha Václavka“. Nepodává ale celý životopis, nýbrž končí přelomem let 1923 a 1924. Popisuje mládí, kdy se formovala Václavkova osobnost, avšak před tím, než zásadněji zasáhl do akademického a literárního života. Důvod zařazení této kapitoly na úplný závěr není z práce zřejmý.

Na práci kladně hodnotím tyto stránky:

- Práce uvádí všechny podstatné publikace Václavkovy i většinu knižní sekundární literatury. (Zároveň je pravda, že s nimi bohužel vždy nepracuje, jak by měla.)
- Kristýna Horáková správně pochopila, že k Václavkovi nelze přistupovat bez znalosti biografického kontextu, který zahrne jak životní peripetie – např. členství v KSČ, přeložení do Olomouce –, tak názorové proměny v jejich politickém významu (obrat od avantgardní koncepce umění k socialistickému realismu).
- Odpovídajícím způsobem také strukturovala svou práci. Výhrady mám jen ke špatnému umístění podkapitoly o brněnské sociologické škole (měla by spíše být samostatná) a k neodůvodněnému zařazení biografické kapitoly o raném dětství na konec práce.
- Ocenění si zaslouží i to, že se autorka vydala hledat nové prameny do Václavkova rodiště v Čáslavicích.

Zároveň mám ale k práci následující závažné výhrady:

Obsah práce neodpovídá titulu. Kristýna Horáková nijak nevymezila, co je pro ni historicko-sociologická perspektiva, tudíž z ní těžko může něco hodnotit. Nejde jen o stylistické opomenutí, práce bohužel nemá ani žádný jiný výzkumný problém. Autorka některé problémy sice zlehka naznačuje, ale nerozvine je do žádných otázek ani hypotéz, nepromítne je dostatečně do struktury práce, ani nepřistoupí k systematickému hledání odpovědi. Na některé svůj názor neuvádí vůbec, na jiné ho uvádí bez potřebného zdůvodnění. Uvádím tyto příklady:

- Abstrakt slibuje zaměřit se na „zjevné kontroverze v jeho [Václavkových, MV] dílech, kde jde o přechody od jednoho uměleckého směru k druhému“ a jejich zasazení do společenského kontextu (s. 5).
- V úvodu autorka chce sledovat „proměny Václavkovy celoživotní tvorby“ a „utváření [jeho] osobnosti“ (s. 7).
- Závěr (jednostránkový, což je u diplomové práce na pováženou) se mj. zajímá o Václavkovy názory a tvrdí, že byly neliberální, doktrinářské, ideologické (s. 76).
- Jako výzkumný problém se nabízelo rovněž zhodnocení Václavkova příspěvku k sociologii. Platí odmítavý názor Nešporův, který Václavkovu sociologičnost pokládá za pouze povrchovou (s. 17), nebo názor Možného, který ve Václavkovi vidí vizionáře, správně odhadujícího další vývoj kultury ve 20. století (s. 47-48)?

Všechny tyto možnosti by se byly mohly uplatnit jako výzkumné problémy, jenomže předložená diplomová práce se systematicky nevěnuje ani vnitřním rozporům ve Václavkově díle, ani srovnání jeho postojů v různých obdobích, ani hodnocení, které Václavkovy názory byly liberální nebo neliberální atd., ani výčtu a zhodnocení jeho příspěvků k sociologii. O nesystematičnosti svědčí i to, že ideologický a doktrinářský Václavek měl mít údajně otevřenou a nedogmatickou koncepci realismu (s. 19, 53-54, převzato od Štěpána Vlašína).

Výše uvedená výtka souvisí s tím, že ačkoli práce slibuje „teoretickou analýzu Václavkova spíše kontroverzního díla,“ (s. 9), právě v teoretické oblasti je závislá na cizích názorech. Vlastní rozbory a hodnocení provádí minimálně, což by za jistých okolností nevadilo, ale zde k tomu navíc přistupuje naprostý nedostatek kritického odstupu. Autorka staví na sekundární literatuře vzniklé převážně v sedmdesátých a osmdesátých letech, tedy za tzv. normalizace, a bohužel přejímá jejich rétoriku a názory vesměs bez jakéhokoli komentáře. Podle její práce například „na základě Velké říjnové

revoluce se společnost začala pohybovat směrem vpřed“ (s. 22), na komunistických demonstracích se ve třicátých letech „vydávaly pravdy o poměrech v Sovětském svazu“ (s. 55), v šedesátých letech u nás došlo k „destrukci hodnot socialistické literatury“ (s. 20, citován V. Pekárek) a k „revizionistickým snahám“ odsoudit Václavkovu tvorbu z třicátých let jako dogmatickou (s. 58, cit. Š. Vlašín). Bedřich Václavek potom „bojoval o pokrokovou spolupráci československé veřejnosti se Sovětským svazem“ (s. 29), do Olomouce byl přeložen za svou „protifašistickou činnost“ (s. 8)¹, byl „vědec-komunista, který si byl vědom relativnosti svých poznatků, nýbrž také věděl, co znamená udělat krok vpřed.“ (s. 32, cit. V. Pekárek) a „poctivý a čestný autor, který se k marxistickému pojetí proubojoval velice složitě“ (s. 18, podle Š. Vlašína).

Celkově je těžké se ubránit dojmu, že práce je nejen závislá na pracích normalizační literární vědy, ale často jim ani pořádně nerozumí, neumí je kriticky interpretovat. I kdyby se autorka chtěla přihlásit k ortodoxnímu marxismu sedmdesátých let, nemůže opomíjet, že práce o Václavkovi, které využívá, vznikaly v určitém politickém a ideovém kontextu. To je nutné zohlednit při reprodukci jejich názorů – pojmy jako „pokrokový, čestný, realistický, dogmatický, revizionistický, marxistický,“ atd. totiž mají různý význam pro různé aktéry a je právě účelem teoretické analýzy tyto významy objasňovat. Toho se však bohužel nedočkáme.²

Je zřejmé, že ke své velké smůle Kristýna Horáková neprošla důkladně Chvatíkovu monografii o Václavkovi, která by jí – přes svá dobou daná omezení – poskytla rozhodně lepší teoretickou oporu než díla normalizační literární vědy. Chvatíkovu práci však naneštěstí cituje pouze pro charakteristiku Devětsilu a jako zdroj obecných úvah o vztahu mezi marxismem a estetikou (s. 25., 38-39). Lze doporučit také pozornější bibliografickou rešerši literatury vydané po roce 1989.³

Práce se dále dopouští zásadních technických prohřešků při práci s prameny a literaturou, z čehož pramení četné nonsensy a zmatky.

- Za Václavkova „díla“ či „knihy“ označuje posmrtně vzniklé výběry *Tvorba a společnost* (s. 39) či *Ruská revoluce a literatura* (s. 53; podobně též *Tvorba a skutečnost*, s. 67). Přitom opomíjí, že nejde o celky zamýšlené autorem a naopak, že se tyto texty neobjevily poprvé teprve

¹ Později se správněji říká, že šlo o politický postih za Václavkovu komunistickou agitaci. (s. 55)

² Podívejme se jen na nejzásadnější Václavkovu proměnu. Jestliže Václavek po roce 1930 vymění avantgardní koncepci za socialistický realismus, pak tím popírá řadu svých původních východisek a zároveň říká, že je pro něj přednější loajalita ke komunistické straně než bezpodmínečná věrnost určitým uměleckým a intelektuálním zásadám. Ve stejné době jiní levicovní intelektuálové a intelektuálky odpověděli na tutéž situaci opačně a vyhrazovali si právo kritizovat třeba i komunistickou stranu a Sovětský svaz (viz Manifest sedmi, nebo pozdější postoje Závěše Kalandry a dalších). Ortodoxní marxismus sedmdesátých a osmdesátých let bude tuto Václavkovu volbu vnímat jako nutnou a jeho vývoj k ní jako přirozený („těžce se proubojoval k marxismu“); Václavkův obrat bude potvrzením historické zásady o prvotním významu komunistického hnutí, jak byla právem uplatněna i při potlačení „revizionismu“ v Československu roku 1968. Liberálnější marxismus šedesátých let bude naopak Václavkovu volbu vnímat jako problematickou („obrátil se k dogmatismu“) a zdůrazní hledačské a „tvůrčivější“ avantgardní období. Oba tábory se přitom budou snažit právě svoje chápání představit jako ten správný marxismus.

Ostatně podobně by bylo třeba interpretovat například Václavkovy diskuse s Urxem a Fučíkem jako spor o správnou podobu marxistické kritiky.

³ Autorka by se zejména měla seznámit s portrétem od Jana Wiendla, „Konceptuální víra Bedřicha Václavka“, in též, *Hledači krásy a řádu: Studie a skici k české literatuře 20. století*, Praha 2014, ss. 70-91 a pro literární kontext s vybranými statěmi v Josef Vojvodík, Jan Wiendl, eds., *Heslář české avantgardy: estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908-1958*, Praha 2011.

v době vydání souboru, ale již v různých dobách samostatně, jak ostatně mohla zjistit z ediční poznámky.

- Václavkovy texty otištěné v poválečných výběrech cituje jako dílo editora (viz pozn. 26, 27, 46, 47, dvě posledně jmenované dokonce bez úplné bibliografické citace souboru *Avantgarda známá a neznámá*, III.).
- Na úvody a doslovy k výborům z Václavkova díla neodkazuje tato diplomová práce jménem autora, ale B. Václavka (pozn. 50, 152, 153).
- Také články ve sborníku nebo slovníku neuvádí pod jménem autora hesla či stati, ale celého sborníku či slovníku (pozn. 3, 4, 6, 7, 51, 87, 102).
- Celkově se v této diplomové práci nevěnuje dostatečná pozornost původní době uveřejnění jednotlivých statí a jejich kontextu ve vývoji Václavkova díla, což je vzhledem k chronologické struktuře práce vážný problém.

Práce nese stopy četných překlepů, stylistických nepřesností a formálních nedokonalostí, které činí dojem, že byla dokončována v chvatu.⁴ K nejvíce obtěžujícím patří zlovyk neuvádět bibliografické údaje u dokumentů z internetu, ale pouze odkaz a datum přístupu. (pozn. 22, 31, 74, 86, 89, 100, 110, 114, 146, 148, 150, 157).

Celkové zhodnocení Václavkova díla je úkol nesnadný, a pro diplomovou práci patrně také příliš ambiciózní. Kristýna Horáková projevila odvahu, když se do něj pustila, bohužel ale tento pokus nedopadl pro ni dobře. Práce by podle mého názoru měla být přepracována, nejlépe takto:

1. Zkrátit stávající text práce na přehled života a díla o 30-40 stranách, vypustit dlouhé převzaté pasáže s hodnocením literární a jiné práce Václavkovy
2. Zapracovat do tohoto obrazu názory Květoslava Chvatíka a popř. dalších autorů a snažit se o samostatnější pohled na změny ve Václavkově díle
3. Vybrat si jedno z mnoha témat, která autorka v práci správně identifikovala, ale dostatečně nerozvinula:
 - a. Václavkovu koncepci (masové) kultury – jak se lišila podle médií (film, tisk, divadlo); měnila se nějak po roce 1930; je dosud platná?
 - b. Václavkovu metodu „sociologické“ literární kritiky – jaký je její vztah k sociologii literatury, patří spíše k sociognoseologickému nebo institucionálnímu paradigmatu; měnila se nějak po roce 1930; je dosud platná?
 - c. Václavkův koncept lidové kultury a folkloristické příspěvky – v čem spočíval jeho přínos jak, byl následně hodnocen a jak je hodnocen dnes?
 - d. Václavkovu proměnu po roce 1930 – jaké polemiky tehdy vedl, jak vysvětloval změnu svého názoru, jak se stavěl ke své předchozí práci? Změnilo se nějak jeho hodnocení děl ze 20. let (např. poetismu)?
 - e. Václavkův vztah k politickému a uměleckému pluralismu (byl Václavek liberální?)
 - f. Václavkův přínos k sociologii – v čem přesně spočíval, je dosud platný?
 - g. Vzpomínání na Václavka po jeho smrti, různé způsoby, jak byla tato osobnost interpretována a využívána.

⁴ Mimo jiné: Ivo Možný nepovažuje řeč za progresivní trend – za progresivní, tj. stupňující se trend považuje naopak irelevanci řeči pro masové sdělování ve věku vizuální (s. 47); práce uvádí neplatné odkazy na strany u poznámek 7, 80 a 81.

4. K tomuto tématu vybrat relevantní prameny (Václavkovy stati a spisy) a provést jejich vlastní analýzu. Na jejím základě potom práci dokončit.

V celku svoje výhrady ke stávající podobě práce pokládám za zásadní a práci navrhuji hodnotit ***neprospěla***.

V Praze dne 13.IX.2015,

Michael Voříšek